

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Wicksell, Anna B.; af Anna B. Wicksell ; Med et forord af Bjørnstjerne Bjørnson.

Titel | Title:

Hustruens retslige stilling : En kritisk undersøgelse

Udgivet år og sted | Publication time and place: København : Gyldendal, 1891

Fysiske størrelse | Physical extent:

58 s.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

Wicksell.

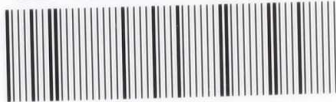
Hustruens

retslige Stilling.

1891.

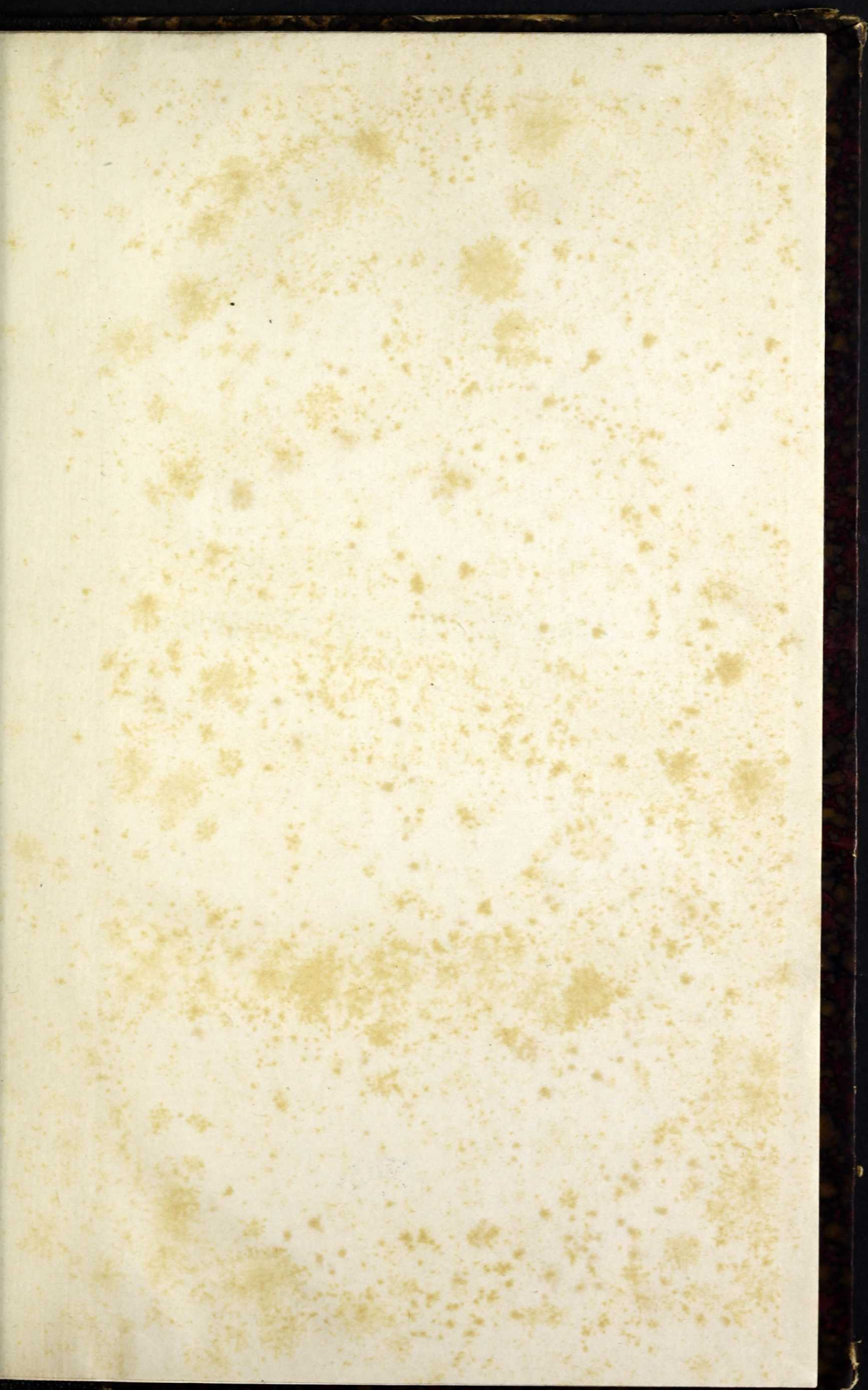
8. - 112.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130021103031

HUSTRUENS RETSLIGE STILLING.

HUSTON'S RETAIL STORE

HUSTRUENS RETSLIGE STILLING

EN KRITISK UNDERSØGELSE

AF

ANNA B. WICKSELL.

STUD. JUR.

MED ET FORORD AF

BJØRNSTJERNE BJØRNSON.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER).

1891.

HUSTRUEENS RÆTSELIGE STÆLLING

EN KRITISK UNDERSGELSE

AF
ANNA B. WICKSELL.

1894

UDGIVET AF

FORLAGSBEHØREREN

KJØBT AF

STATSBIBLIOTEKET

1894

Fortale.

De fleste Læsere av denne Bog har vel paa Forhaand en Del Kjendskab til de skandinaviske Folks Lovgivning om Ægteskab og Skilsmisse; der har været saa meget baade skrevet og praktiseret i Æmnet i vor oprørske Tid, at Folk næppe kan have undgaaet at lære lidt. Men selv de, som tror, de har lært meget, vil ved at læse denne omhyggelige Udredning føle, at saa uretfærdig som Lovgivningen endnu skifter mellem Man og Kvinne, havde de ikke trod det muligt. Kanske vil det mest forundre dem, at de Lovgivere, som har avhjulpet det værste av den gamle Uret, uden selv at forstaa det har avløst gammel Uret med ny.

Saa stærk er nemlig Fordommens Magt, — den Fordoms, at Kvinnen er et os underordnet Væsen, som det gjælder at værge. Ti værge henne kan vi ikke uden at have Opsyn med hennes Selvbestemmesret, og saaledes gaar det til, at i Loven, som skal

gjøre henne myndig, er hun nærmere besét paany blet umyndig.

De Reformforslag, Fru Anna Bugge Wicksell gir, prøver at gjøre Slut paa alt dette ved at gaa ud fra, at i et civiliseret, lovfæstet Samfund maa Kvinnen kunne have samme Forsvarsævne som Mannen og selvfølgelig lige Frihed og Myndighed.

Udredningen er saa logisk og — saavidt jeg som ikke-Jurist kan dømme — saa udtømmende, at ethvert fremtidigt Ordskifte i Æmnet maa kunne lære av den.

Gid den ogsaa maa fremskynde de Reformer, den foreslaar! Ikke alene Kvinnen vilde vinne, men Mannen, der fristes og demoraliseres av uretfærdige Overtag. Og hvad der i dette Strøg vinnes av individuel Frihed, er vunnet for de andre; ti Forstaaelsen udvides.

Aulestad 1891. 23de Juni.

Bjørnstjerne Bjørnson.

I samtlige de skandinaviske lande ligesom næsten overalt i den civiliserede verden har reformer i ægteskabslovgivningen stået på dagsordenen i de sidste decennier. Ønskeligheden af disse reformer og den retning, de burde tage, har været drøftet i dagspressen, i tidsskrifter og større og mindre brochurer; sagen har været optaget til diskussion på almene og faglige møder samt i de forskellige rigsdage; der har været nedsat kngl. kommissioner til dens behandling og stiftet foreninger til dens fremme. Med alt dette arbeide skulde man tro, meget måtte være vundet, at store skridt fremad måtte være tagne — men ser vi efter og sammenligner, er det vi har opnået såre lidet. Der er blevet indført et par småreformer, der som fremskridt betragtede er fuldstændig illusoriske, men som derimod har bragt urede og retsusikkerhed ind, hvor der før idetmindste var utvetydighed og system, om end systemet kunde være forkasteligt. Og al den megen diskuteren har ikke engang bragt klarhed i begreberne, så at de reformønskende har kunnet samle sig om et bestemt program. De er snart talte, som i denne henseende

ved, hvad de vil; mange ved kun, at det de har ikke tilfredsstillende dem, og at de derfor ønsker reformer, men hvilke har de en meget tåget forestilling om; og til den store masse af folket ud over landet er strømmingen slet ikke nået. Hidtil har bevægelsen væsentligt været en ren overklasserørelse; men når der er tale om så gennemgribende lovforandringer som disse, så bør det forlanges, at den „store kompakte majoritet“ idetmindste skal vide besked om, hvad det gælder, og kunne give sin mening tilkende, om de bryr sig om det. For en væsentlig del beror såvel bevægelsens indskrænkede område som dens ubestemte karakter derpå, at den virkelig faglige og sagkyndige diskussion har været holdt i en altfor lidet populær og for almenheden tilgængelig form, for at samme almenhed skulde kunne danne sig en tilstrækkelig klar forestilling om, hvor vanskelighederne ved denne sag ligger, og hvad der må gøres for at rydde dem afveien. Ved en objektiv fremstilling af den i de 3 skandinaviske lande nu gældende lov samt ved en kritisk gennemgåelse af de reformforslag, som hidtil har været satte under offentlig diskussion, håber jeg at kunne give et lidet bidrag til den bedre forståelse af sagens rækkevidde.

I.

De gældende ægteskabslove i Skandinavien.

Vore gældende ægteskabslove falder i 3 hoveddele: alt hvad der angår de økonomiske og personretslige følger af ægteskabet, hvilket vel indtager de $\frac{5}{6}$ af den hele lov; bestemmelserne om rådigheden over børnene, som just ikke tager så megen plads, men som til gengæld er så meget mere kategoriske; og tilsidst bestemmelserne om separation og skilsmisse. Ved „Lov om formuesforholdet mellem ægtefæller“ af 1888 er Norge m. h. t. den økonomiske og særlig den personretslige ordning kommet til at indtage en særstilling blandt de skandinaviske lande. Denne lov har vistnok ikke forladt det ellers i Skandinavien gældende hovedprincip, fælleseiendommen; men den har sat dette fælleseiendommen sammen med fuld myndighed for gift kvinde og desuden indskrænket det betydeligt m. h. t. gift kvindes erhverv. De modifikationer, som herved er fremkomne i det ellers gældende system, skal vi senere komme tilbage til; det er nyttigst først at gennemgå systemet selv, så som det foreligger i de andre 2 lande ligesom jo også tildels endnu i Norge.

Som en rød tråd gennem det hele system går princippet om gift kvindes umyndighed. Direkte står dette princip ingensteds i loven nævnt: ordet umyndig findes der ikke. Derfor har man også forsøgt at bilde sig selv og andre ind, at tingen heller ikke findes der. I 1883 skrev en svensk jurist, den nys afdøde Vilh. Bergstrand: „theoretisk må hustruen kaldes myndig“ *). I Danmark har kand. Amdrup i „Ugeskrift for Retsvæsen“ (1885) forsøgt at gøre gældende, at loven af 1859, der gjorde de ugifte danske kvinder myndige, også må gælde ligeoverfor de gifte. Men den almindelige retspraksis har ikke givet ham medhold. I Norge var man aldrig i tvil om umyndigheden, hvad der i og for sig bevises derved, at den omtalte lov af 1888 formelt ophævede den. Man har også forsøgt at skelne således, at hustruen kun skulde være umyndig på det formueretslige gebet, men derimod myndig på det personlige; men på samme måde som hendes formueretslige myndighed ikke kan tænkes at existere ved siden af mandens værgemål, således er også hendes personlige myndighed tilintetgjort gennem mandens husbandsret; den viser sig ved nærmere eftersyn også blot at være „theoretisk“; i praksis vil den på omtrent ethvert punkt kunne gøres hustruen stridig.

Det normale grundlag for formuesforholdene mellem ægtefæller er i alle de skandinaviske lande det såkaldte fælleseie. Således som dette system forefindes i skandinavisk ret, kan det kortest defineres så: alt hvad ægtefællerne fører med sig ind i ægte-

*) Anført i Fr. Bajers: Om ægtefællers formueretslige stilling.

skabet, og alt, hvad de under ægteskabet får eller erhverver, danner en samlet formuesmasse, som står under mandens forvaltning. „Theoretisk“ står nu både mand og hustru som eiere af dette fælles bo; praktisk gør denne gensidige medeiendomsret sig først gældende, når den ene ægtefælle dør, da det viser sig, at loven i virkeligheden har betragtet dem som eiere af halvdelen hver. Mens ægteskabet varer, er fælleseiet blot et eufemistisk udtryk for mandens eneie, og mange unyttige deklamationer kunde været sparede, kanske også de nødvendigste reformer vundne, om loven selv ærligen havde udtalt dette istedetfor at kaste folk blår i øinene ved at fremsætte et slags formelt lighedsprincip. Som det nu er, har den „theoretisk“ stipuleret lighedsprincippet, for i praksis at stryge det igen — ved umyndighedsprincippet. Som umyndig er hustruen nemlig uberegtiget til at afslutte hvilkensomhelst kontrakt; hun kan overhovedet ikke forpligte sig; ja selv om hun ved, at ægteskabet inden kort tid vil blive opløst, om manden ligger for døden, eller hun står i begreb med at opnå skilsmisse, og hun således snart vil komme i besiddelse af både eiendoms- og rådighedsret, kan hun dog ikke med retslig virkning forpligte sig; d. v. s. forpligtelsen kan ikke, selv efter ægteskabets opløsning, ad rettens vei inddrives, akkurat som man ikke kan tvinge en voksen mand eller kvinde til at holde de løfter, de kan have givet som børn.*)

*) Denne sammenligning er lånt fra et manuskript, som af en dansk jurist velvillig blev stillet til min forføining under den første udarbeidelse af dette foredrag.

De, som søger at gøre gældende, at hustruen ikke er umyndig, anfører, at hendes stilling ikke er analog med det umyndige barns eller andre voksne personers, der er satte under formynderskab. Det er den heller ikke, men den forskel, som forefindes, falder ikke ud til hustruens fordel. Et barns formynder står under den strengeste kontrol fra det offentliges side, må til bestemte tider gøre rede og rigtighed for sig, kan afsættes, om han ikke bestyrer boet godt nok, og er ansvarlig, om noget af eiendommen forkommer. Ægtemanden er ingen kontrol underkastet, og han har intet ansvar. Uden mindste hensyn til hustruens medeiendomsret kan han skalte og valte med formuen aldeles efter behag, og om den forsvinder mellem hænderne på ham, kan intet retsligt ansvar i den anledning gøres gældende.

Kan da hustruen ingenting gøre for at hindre en sådan eventualitet? Efter dansk ret kan hun, når det går rigtig vidt — og der skal sandelig meget til — få manden også gjort umyndig, hvorved han sættes ude af stand til at træffe videre forføjninger over formuen. Men om han blir umyndig, blir ikke hun derfor myndig; hun slipper rigtig nok mandens værgemål, men kun for sammen med ham at komme ind under et nyt; det reelleste, som opnåes er, at den nye værge er ansvarlig og afsættelig. I Sverige, og siden 1888 også i Norge, haves der adgang til bodeling, d. v. s. hustruen kan i tilfælde manden notorisk står i begreb med at forsløse boets tilganger, forlange dette delt og den ene halvdel udlagt som sit særeie. Men det har utallige gange været fremholdt, at denne udvei, så brav den end ser ud i

theorien, i praksis dog yder liden eller ingen hjælp. I virkeligheden vil en hustru som oftest ikke opnå bodeling, vil kanske ikke engang falde på at søge den — ligesålidt som mandens umyndiggørelse — før fællesboet allerede er så belastet med gæld, at der ingenting står til at redde. Og hustruen er ikke sidestillet med mandens kreditorer — endnu mindre privilegeret fremfor disse — uden forsåvidt gælden består af, for Norges vedkommende, sådan skyld, som manden har pådraget boet ved strafbart forhold, eller som er udredet af fællesboet som opfostringsbidrag til hans uægte børn, for Sveriges vedk., al hans såkaldte „enskilde“ gæld, d. v. s. spillegæld, skadeserstatningsansvar, straffebøder o. lign. Er gælden af sådan beskaffenhed, kan hustruen optræde med fordring ved siden af de øvrige kreditorer, men kun forsåvidt som denne gæld overstiger halvdelen af boets eiendele (hans „giftorätt“), og kun for den overskridende del.

En svensk forfatter, Strindberg, siger etsteds, at der gennem bestemmelserne om bodeling er gjort manden uret; om han nemlig forøder boets eiendom, så kan hustruen søge bodeling; men om hustruen forøder samme eiendom, så kan manden derved intet gøre. Dette kan være både rigtigt og ikke rigtigt. Ligeoverfor loven er det absolut ikke rigtigt; thi ifølge den kan manden på en langt bekvemmere måde end ved at søge bodeling slippe fra en af hustruen stiftet gæld; han kan nemlig simpelthen nægte at betale den; men i praksis kan Strindberg have megen ret — fordi nemlig vor nuværende opfatning af ægteskabet og hustruens stilling inden dette ikke medgiver manden

den moralske ret til at benytte sig af den udvei loven hjemler ham, vel et tydeligt tegn på, at loven er aflægs.

Efter loven er det så, at hustruens medeieendomsret i de almindelige ægteskaber, hvor der hverken er tale om bodeling eller om mandens stillen under formynderskab, blot glimrer ved sin fraværelse. I virkeligheden ser systemet således ud: en hustru kan på egen hånd ikke sælge noget, ikke pantsætte noget, ikke bortleie noget, ikke låne bort noget eller give bort noget; hun kan heller ikke købe noget eller leie noget eller låne eller modtage noget til sig selv eller sine børn; gør hun det, kan manden omstøde det hele; på hans bud må handelen, leien, lånet eller gaven gå tilbage; kun en kontrakt sluttet til „fælles nytte og uomgængelig fornødenhed“ kan blive stående, fordi den antages at hvile på mandens stiltiende samtykke, og man derfor har fundet det nødvendigt at beskytte — ikke hustruens kredit, langt fra! — men den anden kontraherende part; hvad hustruen angår, kan manden hindre hende fra at kunne afslutte også denne slags kontrakter ved at avertere sit forbud derimod i de offentlige aviser og således advare tredjemand, som ellers kunde være fristet til at give hende kredit.

Har hustruen før sit ægteskab haft nogen eiendom, eller får hun under sit ægteskab nogen sådan som arv eller gave, taber hun det alt sammen. Manden får den theoretiske medeieendomsret og den praktiske rådighedsret; hustruen får faktisk ingenting. Om manden dør, og der endnu er noget igen af hendes forrige gods, så blir hun nu atter eier — af halvdelen. I alle de nordiske lande er der rigtignok givet

hustruen leilighed til at rette på dette forhold ved at stifte ægtepagt. Men også denne udvei er, når det kommer til stykket, en temmelig illusorisk fordel. I Danmark opnår man ved alm. særeiekontrakt kun at gøre eiendommen uangribelig for mandens kreditorer; både mand og hustru blir ude af stand til at afhænde sig den; men den bestyres fortvarende af manden og indkomsterne af den går ind i fællesboet. I de senere år har der uddannet sig en bevillingspraksis, hvorefter man ved de såkaldte „konfirmerede ægtepagter“ kan få manden berøvet hans værgemål, hvad hustruens særformue angår, og rådigheden flyttet over på hustruen selv; men dette hviler ikke på nogen lovbestemmelse; det er blot grundet på et billighedshensyn, efter min mening tvert imod loven, og en hvilkensomhelst justitsminister kan igen stanse dermed, når han behager. Indtil 1881 måtte man også betale denne ulovlige billighedsbevilling temmelig dyrt; i det nævnte år blev omkostningerne ophævede ved rigsdagsbeslutning efter forslag af hr. folketingsmand Fr. Bajer, og ved denne beslutning kan man også sige, at den hele praksis på en måde er blevet knæsat af rigsdagen, om den end ikke har vundet lovs hævd

Efter norsk og svensk ret har hustruen uden videre rådighed over sit særeie; i Norge på grund af lovens generelle bestemmelser om hendes fuldmyndighed, hvorfor rådigheden her også er eller ialfald kan gøres fuld effektiv; i Sverige derimod ved en undtagelsesbestemmelse indført i loven ved kongl. forordning af 11. dec. 1874. Vi skal straks se, hvad kraft der er i denne bestemmelse. Ved samme

forordning er der også tillagt hustruen rådighed over, hvad hun ved eget arbejde kan erhverve, en bestemmelse der ligeledes findes i såvel norsk som dansk ret. Ud fra lovens system må alle disse indrømmelser siges at være fuldkommen ulogiske*), og denne mangel på logik hævner sig også, når de skal gennemføres i praksis. Hvor fortræffelige og rimelige disse bestemmelser end ser ud alene for sig, gør de dog i sammenhæng med den lov, de er komne til at udgøre en del af, samme bedrøvelige virkning som en ny lap på et gammelt klædebon.

Når man nemlig skal se efter, hvad disse bestemmelser om hustruens rådighed over sit særeie og sit selverhverv egentlig indebærer, så kommer man til forbausende — og løierlige resultater. Som undtagelsesbestemmelser kan de efter de almindelige fortolkningsregler ikke underkastes nogen extensiv tolkning, men må tages direkte efter bogstaven. Og så får vi det tragi-komiske forhold, at hustruen visselig har den fulde ret til at hæve og anvende sin særindkomst ganske efter eget forgodtbefindende; hun kan give den bort eller kaste den i sjøen eller også købe noget for den — — — men om hun gør dette sidste, så blir det købte, forsåvidt det ikke er af den beskaffenhed, at det kan fortæres på stedet, ikke længere hendes eiendom og hendes rådighed underkastet; det tilhører det fælles bo og står under mandens forvaltning, kan af ham igen sælges eller udskrives for hans gæld. Om altså f. ex. en gift

---

*) Jeg kan for denne mening påberåbe mig en autoritet som Olivecrona. Se: Makars Gifto rätt i bo. pag. 484 o. fl. st.

kvinde skaffer sig en særindtægt ved at give undervisning i pianospil og hun så sparer sammen de derfor erhvervede penge og køber sig et nyt piano, så kan dette piano dagen efter at det er kommet ind i hendes stue, lægges beslag på af mandens kreditorer. Den eneste måde at redde det på er aldrig at lade det komme indenfor hjemmets døre, men leie eller laane hus til det et andet sted, hos andre folk, hvor manden ingen ret har til at trænge ind. På den anden side fører dette også til en uretfærdighed mod manden, idet hustruens indtægter på denne måde ganske unddrages familien og fællesboet, mens han hæfter for dette både med indtægterne af sit selverhverv og af sit særeie, om han har noget. Og det er altså så bagvendt stelt, at om hustruen vil benytte sig af den fordel loven hjemler hende gennem at tillade hende selv at bestyre sine indtægter, så må hun skrupuløst holde disse indtægter borte fra familien, thi vil hun anvende dem til familiens bedste, hvad der jo er det naturligste, så mister hun rådigheden i samme øieblik som pengene ere blevne forvandlede i nyttige genstande eller særeiendom af løsøre er blevet forvandlet i penge eller andet løsøre.

Også i en anden henseende blir retten til at råde over sit selverhverv en temmelig illusorisk fordel, hvad der vil blive indlysende for enhver, når han gøres opmærksom på, at manden i de fleste tilfælde vil kunne hindre hustruen fra overhovedet at drive noget erhverv. Her er det, at hustruens personlige myndighed viser sig at være ligeså „theoretisk“ som den formueretslige. Loven har udtrykkelig nægtet

den gifte kvinde adgang til at få borgerskab*), og det er meget konsekvent gjort af den, da hun ikke kan slutte kontrakter; dermed er et vidstrakt næringsområde lukket for hende. Men såvidt jeg kan se, er det værre endnu. Hvor nemlig loven ikke selv træder direkte hindrende i veien, der har den givet manden adgang til vilkårlig at gribe ind i kraft af hans husbondsret. Ifølge denne er det nemlig han, som bestemmer, hvor hjemmet skal være, og hvordan husvæsenet skal føres, og hustruen er pligtig at rette sig efter hans vilje i så henseende. Aldeles utvilsomt er det, at han med medhold i loven kan hindre hende fra ethvert erhverv, der skal drives hjemme, i hans hus; han kan kaste hendes elever ud, rive hendes sytøi istykker eller brænde hendes papirer, og hun står magtesløs ligeoverfor det alt. Mere tvilsomt er, hvorvidt han kan hindre hende i at søge erhverv uden hus; spærre hende inde har han nemlig ikke ret til, og spørgsmålet er altså, om hun er pligtig at lystre hans blotte forbud. For mit vedkommende tror jeg det. Sandsynligvis vilde domstolene afvise en sådan sag; men skulde de udtale sig i den, blev ganske vist deres kendelse til fordel for manden. En anden sag er, at retten i et sådant tilfælde vilde være temmelig blottet for magtmidler; anvende straf kan den ikke, og at idømme et eiendomsløst menneske løbende mulkt, hvilket ellers er

---

*) I Norge vil hun dog antagelig nu kunne få det som følge af fuldmyndigheden. I en artikel i en af de norske juridiske tidsskrifter, såvidt jeg husker „Ugeskrift for lovkyndighed“, i sommeren 1890 er prof. Aschehoug også kommet til dette resultat.

det almindelige civile magtmiddel, tjener jo ingenting til. Men kan retten vanskelig direkte tvinge en hustru til at falde tilfode, så kan den på den anden side heller ikke hjælpe hende, når manden vil bringe til anvendelse noget af alle de private magtmidler, der står til hans rådighed, og som er langt kraftigere end hvilkesomhelst retslige. Den kan ikke hindre ham i at berøve hustruen hendes børn, om hun ikke følger sig efter hans vilje. og dette vil ganske vist være en trusel, der vil bringe de fleste kvinder til at bøje sig under åget. I Scheels familieret siges: „han (manden) må betragtes som det hele husvæsens overhoved og har derfor i alle de dette vedkommende anliggender den afgørende stemme“. Og efter Deuntzers familieret anses hustruens pligtig at lyde manden i alt, sålænge det ikke er noget lovstridigt.

Hvad nu Norge angår, så kan størsteparten af hvad der i det foregående er sagt om fælleseiets virkninger også fremdeles ansees gældende der — for de ægteskaber der er stiftede uden særlig kontrakt. Dog har loven udtrykkelig beskyttet hustruen mod, at de genstande, der er købte for hendes selverhverv kan lægges beslag på af mandens kreditorer for anden gæld end sådan, som er stiftet med hendes udtrykkelige samtykke. Men om manden dør, uden at fælles børn findes, så vil hans arvinger kunne gøre fordring på halvdelen af sådan eiendom som sin arvepart.

Det væsentlige der i virkeligheden er opnået ved den nye norske lov, er, at den giver hustruen adgang til, om hun ønsker det, gennem en med tilstrækkelig forsigtighed affattet kontrakt at skabe sig en af manden fuldkommen uberoende stilling i øko-

nomisk henseende. Ved derom i kontrakten indtaget bestemmelse samt ved at holde en fortegnelse over hende tilhørende løsøre, kan hun sikre sig den fulde eiendoms- og rådighedsret over hvadsomhelst. Denne fortegnelse må være underskrevet af ægtefællerne og bevidnet af 2 dertil tilkaldte vidner; den kan under ægteskabet holdes løbende, men for hver gang noget påføres den, må den også påny underskrives og påny bevidnes. Det er ganske besværligt, som man ser, men det lader sig dog gøre. Ægteskabskontrakt kan afsluttes såvel før ægteskabets indgåelse som under dette. Det forekommer mig, at de norske gifte kvinder, som principielt holder på det rene særeje, burde benytte sig af denne kontraktsfrihed til at skaffe sig dette særeie og samtidig demonstrere for dets indførelse som lovens principielle system. Den eneste indskrænkning i kontraktsfriheden er, at ingen af parterne kan fraskrive sig retten til i fornødent fald at erholde underhold af den anden.

En eiendommelig indskrænkning i hustruens handlefrihed indførtes ved lovens § 13 — foreslået og anbefalet, om jeg ikke husker fejl, af forhenværende statsminister Emil Stang. Den bestemmer, at hustruen ikke kan træffe nogen forføining, hvorved hun påtager sig ansvar for mandens eller fællesboets gæld eller stiller eller frafalder sikkerhed til fordel for ham eller fællesboet, uden overformynderiets samtykke. Denne bestemmelse skulde „beskytte hustruen mod mandens overtalelser“ — en særdeles karakteristisk omsorg fra deres side, som på samme tid med al magt holder fast ved fællesboets princip og mandens uindskrænkede forvaltningsret.

Den norske lovs bestemmelser om bodeling skiller sig ikke væsentlig fra de svenske.

Det er en almindelig udbredt opfatning, at disse mandens store rettigheder over familien og dens resurser skulde være en slags gengæld for eller vel endog en ligefrem følge af hans store forpligtelser ligeoverfor denne familie. Man tænker da væsentlig på hans pligt at forsørge hustru og børn. Men nu som så ofte forveksler man den konventionelle pligt, den pligt, som opinion, almindelig skik og sædvane pålægger familiefaderen, med den legale pligt, den som han ved lov kan tvinges til at opfylde, og for hvis forsømmelse han efter lov kan straffes. Og ser man på det rent legale — og det er jo her vor opgave — så smelter disse store forpligtelser ganske betydelig sammen. Vi skal først undersøge den så meget omtalte forsørgelsespligt. Ligeoverfor børnene er denne forsørgelsespligt den samme for mand og hustru, forsåvidt som den, om hustruen intet har eller erhverver, helt og holdent falder på manden, og om han intet har eller kan erhverve helt og holdent falder på hustruen. Har begge noget, så er de også begge i lige grad forpligtede. Omtrent ligedan er forholdet mellem mand og hustru ligeoverfor hinanden gensidig; det almindelige er jo, at han helt og holdent forsørger hende; men det kan også hende, at hun helt og holdent må forsørge ham. Dog er hans forsørgelsespligt ligeoverfor hustruen forsåvidt mere vidtrækkende, som den ved dom kan udstrækkes også ud over skilsmisse, hvad vel neppelig vil kunne ske med hustruens forsørgelsespligt efter vor ret. Mandens

forsørgelsespligt ligeoverfor såvel børn som hustru er også forsåvidt større end hustruens, som den er primær, d. v. s. hustru og børn har lovligt krav på at forsørges af manden, så længe han er arbejdsfør. Men denne pligt har ingenlunde den udstrækning man i almindelighed tænker sig. Den går ikke videre end til fattigforsørgelse — ialfald i realiteten. Hustruen har nemlig intet middel til direkte at tvinge manden til at forsyne familien med mad, klæder og hus eller penge til at anskaffe dette. Om manden ikke opfylder sin skyldighed, har hun ingen anden udvei end at henvende sig til fattigvæsenet om understøttelse for sig selv og sine børn, og fattigvæsenet har da regress til manden for sine havte udlæg.

Om ægteskabet opløses ved døden, er hustruen som den efterlevende ligeledes dårligere stillet end manden, ialfald efter dansk og norsk ret. Ved hustruens død har manden ret til at sidde i uskiftet bo for livstid blot ved derom ytret ønske hos skifteretten; vil derimod hun som enke sidde i uskiftet bo, kan dette først opnåes på formelig ansøgning, efterat hun har skaffet sig attest for at være, som det heder, „en huslig og forstandig kvinde“, og da beholder hun også blot retten, til børnene blir myndige. Efter norsk og dansk ret er også hendes testationsmyndighed mere indskrænket end mandens, om de har børn. Han kan frit råde over, i Danmark $\frac{1}{3}$, i Norge $\frac{1}{4}$ af formuen; hun kan intet testamentere bort uden hans samtykke. I Sverige derimod er hendes og mandens testationsmyndighed lige.

Manden kan ligeledes komme til at måtte betale hustruens før ægteskabet stiftede gæld, nemlig

for det tilfælde, at hun selv intet har at betale den med, hverken særeie eller selverhverv. Denne forpligtelse blir dog ubetydelig imod den ret, han på den anden side har til, selv om han måtte have både særeie og selverhverv, dog at betale sin før ægteskabet stiftede gæld med hendes i boet medbragte formue; ja, jeg kan ikke engang skønne, der kan være noget til hinder for, at han kan bruge penge, der oprindeligt var hendes, til at befri sin særeiendom for hypotheker. I Sverige vil hustruen dog, i tilfælde beløbet overskrider hans „giftorätt“ (i hustruens formue), om boet senere blir konkurs, kunne optræde med fordring på den overskridende del ved siden af hans øvrige kreditorer. Hvorledes det forholder sig med den gæld hustruen kan stifte under ægteskabet, har vi allerede nævnt; her skal kun tilføies, at det ikke forholder sig, som man i almindelighed tror, at hustruen, når hun har fået rådighed over sit særeie og over sit selverhverv, da også må kunne forpligte sig til det beløb dette modsvarer. I Norge kan hun det; thi der er hun myndig; men i Sverige og i Danmark er forholdet efter disse bestemmelsers indførelse blot blevet endnu mere tilkranglet. Jeg kan ikke kortere og tydeligere få frem dette end ved at citere et stykke af et indlæg af prof. Aschehoug ved det 2det nordiske juristmøde 1875. „Hvis en hustru,“ siger han, „producerer genstande ved eget arbejde og sælger dem, er salget gyldigt; men om hun låner penge, og kreditor kan påvise, at hun har formue, som hun således har erhvervet, blir gælden derfor ikke gyldig, og de kan ikke tage dom over hende til at få den betalt. Selv om en fremmed har lånt hende penge til at drive

sådan økonomisk virksomhed, som er påregnet til at skaffe hende formue, hvorover hun råder, gælder det samme. Kun når man låner hende penge, og hun forpligter sig til at betale med genstande, hun selv har forarbejdet“ — det vil altså i virkeligheden sige, at man køber eller bestiller hos hende visse genstande og betaler dem i forskud — „er aftalen forsåvidt gyldig, at hvis hun ikke leverer genstandene, må hun betale skadeserstatning; thi da hun kan forpligte sig således ligeoverfor enhver anden, må hun også kunne forpligte sig således ligeoverfor den, der låner hende penge.“

Ligeoverfor retten er det manden alene, der repræsenterer fællesboet; i sager, som angår hustruen personlig, kan han optræde på hendes vegne uden hendes bemyndigelse, hvad hun selvfølgelig ikke kan ligeoverfor ham. Efter norsk og dansk ret kan hun også selv indtale sine personlige rettigheder og ved udtrykkeligt forbud hindre manden derfra. Tilkendes hende skadeserstatning, går beløbet ind i det fælles bo under mandens forvaltning; idømmes hun derimod skadeserstatning, må hun selv betale den, om hun har noget selverhverv eller særeie eller for Norges og Sveriges vedkommende af sin del af fællesboet, når dette opløses, d. v. s. at om hun intet særeie eller selverhverv har, må manden betale af fællesboets midler, men dette udlæg kan han ved indtrædende bodeling eller andet skifte kræve godtgjort af den ellers hustruen tilkommende del af fællesboet. Idømmes hun straffebøder, forholder det sig ligedan; dog kan manden her nægte at betale dem, og hun må da selv afsone dem med fængselsstraf. Idethele

optræder den umyndige, under værgemål stående hustru, såsnart det gælder kriminalretten, altid som en fuldmyndig, ansvarlig person.

Som man ser, er det umyndigheden, der kommer stikkende allevegne. Sålænge gift kvinde ikke er myndig, mangler selve grundlaget for en ny retsordning af det ægteskabelige forhold. På den anden side betyder rigtignok myndigheden heller ikke så meget uden fuldt særeie; disse to ting betinger hinanden, om de skal blive noget andet end papirbestemmelser. Men myndigheden er det principielle, og særeiet er dens praktiske konsekvens.

Før jeg forlader formuesforholdene, må jeg endnu nævne et par ord om den svenske institution „giftorätt“. Sverige har ikke som Norge og Danmark universelt fælleseie; loven har betegnet som særeie for den enkelte ægtefælle al såkaldet arvejord på landet samt al jord på landet, som er erhvervet af den ene ægtefælle før ægteskabets indgåelse. Al indkomst af sådan jord går dog ind i det fælles bo, og hvad derfor erhverves blir fælleseie. I denne særeieendom siges den anden ægtefælle ikke at have „giftorätt“. Forøvrigt er ægtefællernes giftorätt omtrent det samme som medeiendomsretten i Norge og Danmark; den repræsenterer det samme beløb, nemlig halvdelen af fællesboet; forskellen er kun, at den svenske giftorätt er noget mindre „ideel“ — i juridisk forstand, d. v. s. mindre uvirkelig — end den almindelige medeiendomsret; den er så at sige mere materialiseret, regnes mere som vedkommende ægtefælles virkelige eiendom. Dette viser sig i bestemmelserne om, at den ligeså lidt som en ægtefælles

særeie kan angribes for den anden parts „enskilde gæld“ (spillegæld, skadeserstatningsansvar, straffebøder o. lign.), førend vedkommende ægtefælles eget særeie og gifterätt er gaaet med. Ja, den ene ægtefælles gifterätt i den andens gods kan endog før ægteskabet gennem ægteskabskontrakt brydes ud af boet og udlægges som vedkommendes særeie, ligesom det er denne andel, der sammen med det mulige særeie ved bodeling tages ud af fællesboet og sættes fast som ansøgerens særeie. Det fremgår heraf, at den svenske lov har gjort noget mere alvor af det virkelige fælleseie; når man her siger, at hustruen eier det halve bo, så er det ikke i den grad en ren fiktion, som tilfældet er i de andre to lande.

*

*

*

I hustruens forhold til børnene kommer umyndighedsprincippet frem igen. Den, som selv er under værgemål, kan selvfølgelig ikke på sin side være værge for andre — ligesom hustruen ikke har rådighed over sine egne eiendele, så har moderen ikke rådighed over sine egne børn. Hun er — efter loven — fuldstændig magtesløs; i forhold til husbonden er hun og børnene sideordnede. Det er faderen, som bestemmer alt; han afgør hvorvidt børnene skal opdrages i hjemmet eller udenfor dette; han bestemmer deres religion, deres skolegang, deres fremtidige livsstilling, ja, så længe de selv er umyndige, deres ægteskab. Endog om faderen dør, er moderen ikke uden videre sine børns naturlige formynder; efter norsk og dansk ret kan faderen ved testamente indsætte

en anden formynder og således lade moderen fremdeles være uden retslig indflydelse over sine børn; efter svensk ret er moderen formynder med bistand af et familieråd bestående af de nærmeste „fædrene frænder“. Dør derimod hun, indtræder selvfølgelig ingen forandring i børnenes stilling; naar faderen alene var deres formynder, mens moderen levede, så er det klart, at han skal vedblive at være dette, om hun dør; enten moderen lever eller dør har ingen- somhelst retslig betydning for hendes børn — udenfor arveretten.

*

*

*

I skilsmisseordningen kan man ikke sige, der er gjort hustruen nogen speciel uret. Efter min mening er begge ægtefæller her uheldig stillede, men den ene hverken værre eller bedre end den anden. Når det som oftest, praktisk talt, er vanskeligere for hustruen at lade sig skille, så beror dette ikke på lovgivningen, men paa de uheldige formuesforhold, hvorunder hun lever, og — kanske i endnu høiere grad — på forholdet til børnene. Thi med børnenes skæbne i sin hånd gives der vel snart sagt næsten ikke den ting, som en mand ikke kan tvinge sin hustru til at gøre eller finde sig i.

I Norge — og den danske lovgivning er omtrent analog — kan man opnå skilsmisse enten ved fælles overenskomst, hvorved først erholdes en separation, som efter 3 års forløb går over til fuld skilsmisse, eller efter dom, hvorved skilsmissen blir absolut og begge parter straks har adgang til at gifte sig igen. Skilsmisshedom kan opnåes på den ene parts for-

langende efter bevist utroskab, mishandling, livsvarigt fængsel, strafarbejde på bestemte år eller desertion. For at opnå separation eller fælles overenskomst behøver man ikke at angive nogen grund; man sender blot ansøgning herom til de offentlige myndigheder, ledsaget af bevis for, at et af loven påbudt mæglingforsøg har været foretaget af menighedens præst. Efter 3 års forløb fåes skilsmissebevillingen på samme måde; kun må parterne i disse 3 år ikke have boet sammen samt kunne præstere attest for et sædeligt liv. Skilsmisse ved dom har man i Norge i de senere år næsten aldrig grebet til; man foretrækker i almindelighed den anden metode som den, der er bekvemmest og gør mindst skandale.

I Sverige kender selve loven egentlig ikke principet om separation på fælles overenskomst; skilsmissen må altid bevilges ved dom, og den hele proces er både indviklet og besværlig. Man har en meget detailleret række skilsmissegrunde: utroskab, hvorpå fordres fuldt vidnebevis, da den skyldiges egen tilståelse ikke ansees fyldestgørende, desertion og forsvinden, dom på livsvarigt fængsel eller landflygtighed samt benådet dødsstraf; attentat mod den andens liv; 3 årig galskab uden håb om helbredelse; fæstningsstraf på bestemte år; sløseri, drukkenskab og voldsomt sindelag; samt endelig en sådan uoverstemmelse, at den „under beständiga tillfällen till utbrott“ gaar over til afsky og had. Disse to sidste skilsmissegrunde ser jo temmelig liberale ud; men de må altså fortolkes for hvert enkelt tilfælde, og man er da underkastet den enkelte dommers forgodtbefindende. Loven har også gjort, hvad den kunde,

for at hindre liberale fortolkninger, idet skilsmissebegæring på dette grundlag må underkastes prøvelse og kendelse både af geistlig og verdslig ret og endelig af rigets højesteret, før den endelig når frem til kongen i statsråd, som er den egentlig bevilgende *). Imidlertid er her også praksis rimeligere end loven; opinionen har bragt det til, at i tilfælde begge parter er enige om skilsmisseansøgningen, saa betragtes de forskellige kendelser blot som formaliteter, og skilsmissen bevilges uden synderlige vanskeligheder.

* . . . * . . . *

Jeg kan ikke slutte denne fremstilling af den i Skandinavien gældende lovgivning om ægteskabet uden med nogle ord at omtale et retsinstitut, som findes i Sverige, og som, såvidt jeg ved, er fuldstændig enestående, nemlig det så kaldte ofullkomnade äktenskap. Det var først ved den nugældende *Sveriges Rikes Lag* af 1734, at vielse indførtes i dette land som nødvendigt vilkår for et fuldt legalt ægteskab. Rigtignok fandtes bestemmelse herom indtagen i den halvandet hundrede år ældre kirkeordinants; men vielsen var ikke optaget i de gamle landskabs- og landslove, og den blev heller ikke almindelig praktiseret. Efter de ældre love stiftedes ægteskabet gennem parternes, d. v. s. brudgommens, brudens og hendes værges samtykke samt det derpå

*) „Och vill“ — heder det i kng. fd. om skilsmisse af 1810, — „kng. maj., sedan andra maken blifvit hörd, samt domkapitlet med vederbörande presterskaps betyg och eget underdånigst utlåtande inkommit, sitt beslut öfver ansökningarne, efter högsta domstolens hörande, i statsrådet fatta“.

følgende faktiske ægteskabelige samliv. En levning af denne gamle opfatning, at ægteskabet rettelig stiftes ved samtykke og samliv, er det, som endnu findes i Giftermålsbalkens 3—9 og 10 og 10—7 samt Ärfdabalkens 8—2. Bestemmelserne lyder ordret så:

Häfdar man sin fästeqvinna, då är det ett äkten-skap, som skall fullkomnas med vigsel, ehvad tro-lofningen är med, eller utan vilkor, ändå att samma vilkor ej fullgjorda äro. Undandrager han sig vigsel, och framhärdar i denna sin motvilja; varde hon då förklarad för hans äkta hustru, og njute full giftorätt i bo hans, som i 10 kap. denna balk sägs. Gör hon det; vare lag samma. G. B. 3—9.

Häfdar man qvinna under äktenskaps löfte; då skall han taga henne til äkta, om hon det påstår, och hennes fader och moder dertill samtycka. Är han motvillig; vare lag, som förr sagt är. Nekar han till löftet; döme då Rätten derom. Varder löftet för fast förklaradt, eller har han låtit intaga henne i kyrkan såsom sin fästeqvinna; hafve sedan ej makt det löftet ändra, ändå att hon sin rätt till äktenskapet eftergifva vill. G. B. 3—10.

Qvinna, som af domaren är för äkta hustru förklarad njute giftorätt i mannens bo, ändå att vigsel ej åkommer. Drager han sig undan vigseln af motvilja; hafve förlorat sin giftorätt i hennes egendom, der han sig ej rättar och med henne sammanvigd varder. G. B. 10—7.

Samma lag vare (at barnet arver som ægte født), der fästeman häfdar sin fästeqvinna, eller der man lägrar mö eller enka, under äktenskapslöfte, och aftar barn med henne. Ä. B. 8—2.

Som man ser kan et ofullkomnadt äktenskap stiftes på 2 måder; enten blot og bart ved samliv mellem fæstefolk, eller ved samliv efter ægteskabsløfte uden nogen formelig forlovelse, men hvor dommeren erklærer „löftet fast“ og dermed stifter ægteskabet*). De civile retsfølger af et sådant ægteskab blir noget forskellige, eftersom ægteskabet er stiftet med domstols forklaring eller uden nogen sådan.

Den allersimpleste måde at stifte et sådant ægteskab på er altså ved, at et par „fæstefolk“ lever sammen som ægtefolk. Før vi overgår til følgerne af et således indgået ægteskab, maa vi undersøge, hvad der juridisk forståes ved „fæsteman“ og fæstevinna“. I G. B. 3—1 gives en forskrift om „trolofning“, at den stiftes ved en høitidelig akt, hvor parterne i vidners påhør lover at tage hinanden til ægte engang i fremtiden. Denne gamle form for forlovelse er dog her som andetsteds gået fuldstændig af brug. Spørgsmålet blir da, om denne høitidelighed alligevel skal fordres for dette specielle tilfælde, eller om en på nu almindelig måde sluttet forlovelse er tilstrækkelig. Alle de autoriteter, jeg har læst, er enige om, at den sidste er den rette fortolkning, at lovens regler om trolovelse kun bør opfattes som et ønske om, hvorledes den helst vil have en sådan sluttet, ingenlunde som nogen kategorisk bestemmelse,

---

*) Nordling holder på hele 4 indstiftelsesmåder, Schrevelius på 3, medens Olivecrona blot opfører disse to. I virkeligheden har denne differens intet at betyde; resultatet blir tilslut akkurat det samme.

hvorved enhver anden stiftelsesmåde betegnes som mindre bindende. Der behøves for dette tilfælde ikke engang, at forlovelsen skal være offentlig; det er nok, når den bare er notorisk, og hvad det til syvende og sidst kommer an på som sidste bevis er, om den er skeet med „giftomans“ samtykke. Er kvinden myndig, behøves dog heller ikke dette; men naturligvis falder det da vanskeligere at bevise faktum. Har der existeret en almindelig offentlig forlovelse, eller endnu mere, har lysning fundet sted, så er alt på det rene. Det ægteskab, som sluttes, om et par forlovede lever sammen som mand og hustru, er da fuldkommen legalt uden nogen videre foranstaltning fra deres side. Det barn eller de børn, som deraf måtte fødes, betragtes som ægtefødte og er arveberettigede som sådanne, såvel efter fader som moder. Andre positive følger indtræder dog ikke; men til gengæld såmange flere negative: der blir intet formuesfællesskab, intet mandens værgemål over hustruen, ingen faderens rådighed over børnene. Der existerer ingen giftorätt mellem ægtefællerne, og de har heller ingen gensidig forsørgelsespligt lige overfor hinanden. Heller ikke følger hustruen mandens stand, hvad der i Sverige, hvor der endnu findes adel, kan have nogen betydning*). For at opløse dette ægteskab behøves ikke lov og dom, for så vidt begge parter er fuldkommen enige. I så fald kan de nårsomhelst opløse forbindelsen og gifte sig

---

*) Dette er Olivecronas og Nordlings opfatning. Schrevelius mener, at akkurat de samme følger indtræder som ved et alm. ægteskab.

igen med andre. Er de derimod ikke enige om skilsmissen, så blir det hele forhold forandret. Om i så fald en af parterne ønsker at indgå et nyt ægteskab, kan den anden part hindre dette ved at nedlægge indsigelse derimod i retten. Denne må da undersøge, hvorvidt han eller hun dertil har havt ret, d. v. s. om de virkelig har været fæstefolk og virkelig levet sammen som mand og hustru. Befindes dette at forholde sig rigtig, så erklærer dommeren den klagende for at være den andens „äkta man“ eller äkta hustru“ efter omstændighederne, og gennem denne erklæring træder ægteskabet, hvad de civile retsfølger anbelanger, ind i samme kategori som den slags, hvor der kun har fundet sted et ægteskabsløfte, og hvor ligeledes dommeren har erklæret „löftet fast“. Er domstols erklæring falden, så blir for det første ægteskabet uopløseligt uden efter samme regler som ved skilsmisse mellem viede par, og om en af parterne kan snige sig til at blive viet til en anden, så blir dette straffet som bigami. Dernæst indtræder også for den klagende part giftorätt i den andens bo, mens den modvillige part blir uden giftorätt. Dog kan denne giftorätt ikke gøres gældende før ved ægteskabets opløsning ved døden eller skilsmisse, d. v. s. vedk. har ingen adgang til at forlange boskildnad. Forøvrigt er forholdet det samme som ved det foregående.

Dengang da lovstifterne af 1734 skulde indføre vielsen som nødvendig betingelse for et legalt ægteskab, erklærede Svea Hofrätt, som blev anmodet om at afgive betænkning desangående, at det var dens „oförgrijpliga mening, att i detta målet wore säkrere

att blifwa wijd förra lagen.“ Lovstifterne fulgte ikke dette råd; men de fandt sig altså dog beføiede til at give den gamle retspraksis en liden indrømmelse også i den nye lov. Dette skede da ved de paragrafer, jeg nys citerede. Hensigten med disse paragrafer var vel nærmest at beskytte kvinder, som under bedragerske forudsætninger lod sig bevæge til ægteskabeligt samliv før vielsen; men det hele var såmeget mere påkrævet, som man jo kunde vente, at den sekelgamle praksis endnu sad ganske dybt fæstet i folks sæder, og at vielsen derfor fremdeles kunde blive betragtet som en mere overflødig formalitet. Nu i vore dage må man dog sige, at denne betragtningsmåde er døet ud; når institutionen nu benyttes, er det som rehabilitation efter forførelse formedelst ægteskabsløfte. Dog benyttes den også som sådan forholdsvis sjelden, uden tvil meget sjeldnere end det kunde være påkaldet. I de høiere klasser sørger man ved sådanne tilfælde gerne for at få parret hurtigst mulig viet, og blandt landalmuen og arbejderne er bestemmelserne nu temmelig ukendte. De, der burde være de nærmeste til at hjælpe og lære en bedragen kvinde at benytte sig af den adgang loven gir hende til at legalisere sit forhold, nemlig præsterne, vogter sig omsorgsfuldt for at gøre sig det. Muligt er, at de heller ikke kender videre til det; men i almindelighed er det vel snarere magtbegæret og vinstbegæret, som låner den strenge „sædeligheds“ kåbe og bringer disse mænd til at fordømme og knuse, hvor de kunde bringe trøst og opreisning.

*

*

*

Det kan synes at være et mørkt billede, jeg har rullet op af den ægteskabslov, vi lever under. Jeg tror dog at kunne sige, at det ikke på noget punkt er overdrevet, og at jeg heller ikke har udeladt sider derved, som, om de havde været med, kunde gjort billedet lysere. Jeg beder dog at få fæste opmærksomheden på, at det her skildrede er ægteskabsloven ikke de individuelle ægteskaber, som vi ser rundt om os. Den almindelige opfatning er vokset fra loven, og det er denne omstændighed, som berettiger os til at tro, at der findes gunstig jord for de bedste af de reformforslag, som hidtil ere komne på tale, og hvortil jeg nu overgår.

II.

De hidtil fremkomne reformforslag.

I manges øine er det på de foregående sider skildrede system, med fællesskab i eiendomsretten og den ved man dens værgemål frembragte enhed i forvaltningen, netop det eneste rette og det eneste praktiske. Fællesskabet i eiendom forsvares med ideelle grunde, med at mand og hustru i ægteskabet bør stå ved hinandens side som ligeberettigede og solidariske. Gælder det derimod værgemålet, så forlader man viselig de ideelle grunde og holder sig til de praktiske; i det praktiske liv, heder det her, er det altid fordelagtigst, at et bo ledes af blot en styrende vilje. Egentlig er vel begge disse betragtningmåder i og for sig rigtige; feilen er bare, at i den ordning, til hvis forsvar de fremføres, der drukner den ideelle lighed i den praktiske enhed; ligheden er bleven forvandlet til hustruens underdanighedspligt, og enheden er svulmet ud til mandens uindskrænkede herskervælde. Hvad man må søge at finde, er et system, hvor begge disse berettigede krav sker virkelig

fyldest. Ved det resultat, der er kommet ud af de meget efterlængtede reformer, hvorved hustruen tilgædes rådighed over sit særeie og over, hvad hun ved eget arbejde erhvervede, har det, som man kanske husker fra det foregående, vist sig, at alle forsøg på at indføre et nyt princip i enkelte særbestemmelser med bibehold af lovens oprindelige princip i det store og hele, blot vidner om uklarhed i tankegangen og fører til usikkerhed i retshåndhævelsen. Det nytter ikke at lefle med vort nuværende system; man får enten være med det eller mod det; er vi ikke fornøiede med det, vi har, så får vi sætte noget helt nyt istedet; det gamle må rives til grunden og det nye bygges fra grunden.

Der har også vist sig en følelse af dette i de senere års diskussion. Råbet på småreformer er tystnet, og diskussionen har dreiet sig om de principer, der burde lægges til grund for en hel omordning af den ægteskabet angående lovkodex. Flere principforslag er da også komne frem, såvel m. h. t. formuesforholdene som m. h. t. rådigheden over børnene og skilsmisseordningen. Inden jeg går over til at referere og kritisere disse forskellige forslag, må jeg sige nogle ord om de almene synspunkter, ud fra hvilke en lov angående et sådant forhold som ægteskabet bør bedømmes. Det er en almindelig udbredt opfatning, at en ægteskabslov skal udgøre en slags norm for, hvordan et ret ægteskab bør føres; at det altså, når en sådan lov skal laves, gælder at gribe den mest mulig ideelle forestilling om ægteskabets natur og så konstruere loven ud fra denne opfatning og i overensstemmelse med den.

Således mener man, loven for den enkelte blir en hjælp og støtte og en veiviser til at kunne sin ægteskabelige vei ustraffeligen gå. Men — om nu den ideelle opfatning, hvorpå loven er grundet, virkelig — hvilket vel nærmest skulde være det rigtige — står fremfor den store almenhed, så vil også dens bestemmelser blive stående blot på papiret; man kan nu engang ikke ved lov tvinge menneskene til at være ideelle; menneskenes moralske lov er den, som til enhver tid står „skreven i deres hjerter“; vor nuværende skrevne lovs paragrafer må nok ligesom de jødiske stentavlelove blot komme til at indeholde: du skal ikke, mens den afholder sig fra at befatte sig med, hvad du skal. Det vil altid blive den almindelig gældende opfatning, der vil blive lagt til grund for al fortolkning af loven; den er „Luthers forklaring“ til paragrafernes knappe skema.

En lov derimod, der står akkurat på høide med den almindelige gængse opfatning, vil selvfølgelig ikke være nogen norm, ligesålidt som den lov, der som den nuværende står tilbage for opfatningen. Man vil kanske sige, at om opfatningen altid er stærkere end en hvilkensomhelst lov, så behøves der egentlig heller ingen reformer, tingen greier sig selv. Men „den almindelige opfatning“ er altid et gennemsnitsbegreb; en aflægs lov vil ganske vist være betydningsløs for flertallet, ligesom heldigvis vore nugældende love er det, men den kan blive brugt og vil blive brugt af dem, der selv står på en lavere moralsk grund end den almene, og dette er en fare, som man af al magt bør søge at fjerne. Her ligger også det efter min mening rette udgangspunkt for

en ægteskabslov; den skal være en nødhjælp for dem, hvis ægteskab ikke er blevet så lykkeligt, som det kunde været. Sålænge et ægteskab er lykkeligt, er der ingen, som bekymrer sig om loven; den kunde for den sags skyld gerne være borte. Først når der indtræffer splid og uenighed, når parterne står imod hverandre istedenfor ved hinandens side, først da blir der spørgsmål om lovbestemmelserne som den sidste mægler mellem de søndrede viljer. I det ulykkelige ægteskab kan der enten være en lidende part, som trænger til beskyttelse mod den anden parts overgreb, og loven bør da yde denne beskyttelse; eller begge parter kan være lidende på grund af omstændigheder, som hverken er den enes eller den andens kontrol underkastet, og loven må da yde dem den bedst mulige hjælp til, ifald de ønsker det, at få ægteskabet løst med mindst mulig tab og omkalfatring af alle ydre forhold for ægtefællerne selv og mindst mulig bryderi og risiko for tredjemand. Når en lov gør fyldest som en sådan nødhjælp, så er den, hvad man kan og bør forlange; efter min mening skal den da istedenfor at agere nogen slags norm tvert imod forsøge så lidet som muligt at binde parternes selvbestemmelsesret, men lade dem have fri hænder til at ordne sine økonomiske forhold og andre forhold ganske efter eget forgodtbefindende.

Fælles for alle de reformforslag, der er komne til orde i diskussionen hos os, er kravet om, at gift kvinde skal være myndig. Herom synes ikke at herske nogensomhelst dissens. Men når det kommer til det system, man vil bygge op på grundlag af hustruens myndighed, så ophører enigheden. Går

vi, for at følge samme orden som før, først til formuesforholdene, så er der her i Skandinavien kommet frem 2 principforslag, som er vidt forskellige fra hinanden. Det ene forsøger at gøre ægtefællerne fuldt ligeberettigede på fælleseiets grund; det bibeholder derfor den fælles eiendomsret, men søger at gøre denne aktuel ved også at indføre fælles forvaltningsret. Dette systems talsmænd er netop dem, der holder på, at ægteskabslovene skal være en norm for ægteskaberne. De ræsonnerer som så: i alle gode og lykkelige ægteskaber går det faktisk så til, at ægtefællerne føler sig som fælleseiere, og de rådslår også med hinanden angående forvaltningen, og det falder ikke den ene part ind at handle uden den andens vidende og vilje. Men er det så i alle lykkelige ægteskaber, så bør dette være det normale: om loven støtter denne ordening med sin autoritet, vil det virke befordrende på det ydre forhold også i de ægteskaber, hvor alt ikke er så såre godt. Det vil lære tyranniske mænd at tage det tilbørlige hensyn til sine hustruer, og det vil give hustruen en tryggere og mere betydningsfuld plads. Fra rent ideelt synspunkt kan jeg ikke se, der er noget videre at indvende mod dette princip. Men jeg tror ikke på den slutning, dets tilhængere drager derfra, at dette er den naturlige orden i de lykkelige ægteskaber, til at det også skal være den bedste i de mindre lykkelige. Tvertom er jeg bange for, at hvad der for de lykkelige er et naturligt udtryk for den gensidige tillid og hengivenhed, det kan og vil i de mindre lykkelige blive en ny og frugtbar kilde

til splid og tvist om magten og retten. At to råder sammen er meget skønt, sålænge de to er enige; men når de to er komne til det punkt, at de vil trække hver til sin kant, så synes jeg, at det vilde være heldigere, om de også kunde trække i hver sit, istedenfor at drage istykker det, som skulde være fælles. Den, der først har bragt dette princip frem i diskussionen, prof. Nordling fra Upsala, erklærer også, at det er bygget på den gensidige fortrolighed og tillid, som bør findes ægtefæller imellem. Men for det første er det vel altid en smule vovet at bygge ægteskabslovene på parternes gensidige fortrolighed og tillid, al den stund man er ganske ude af stand til at garantere, at også ægteskaberne altid er byggede på dette grundlag. Og for det andet, den fortrolighed og tillid, som det ganske vist var ønskeligt altid fandtes i ægteskaberne, det er tilliden til hinandens karakter og hjertelag; for et ægteskabs lykke er det ingenlunde nødvendigt, at man har sådan overvættes tillid til hinandens forretningsdygtighed. Og det er såsnart der blir tale om forretninger, når det ikke længere gælder blot parternes indbyrdes forhold, men deres transaktioner med tredjemand, at det viser sig, at dette system leder til vanskeligheder og forviklinger, som blir næsten uløselige. Just på dette grundlag blev systemet ved det 2det nordiske juristmøde i Stockholm 1876 underkastet en meget ublid kritik, der kan summeres op ved prof. Deuntzers ytring:

„Jeg tror også, at som almindeligt princip at „opstille det: Intet kan ske med den fælles formue, „uden at begge parter ere enige derom, vil bevirke,

„at virkelig intet kan ske, at det vil blive uhyre
 „vanskeligt at bestyre en sådan formue, og at i
 „mange tilfælde, hvor det vil være i høi grad ønske-
 „ligt, at der blir gjort noget, vil foranstaltningerne
 „strande på øieblikkelige kapricer, hvorved jeg straks
 „bemærker, at jeg ingenlunde tror, at gifte mænd i
 „mindste måde er mere fri for øieblikkelige kapricer
 „og luner end gifte kvinder. Jeg mener således, at
 „dette princip, at begge ægtefæller i forening bestyrer
 „den fælles formue, er praktisk ugennemførligt; det
 „kan kun gennemføres med sådanne brud på prin-
 „cipet, som fuldstændig ophæver det.“

Prof. Nordling har også forsøgt på at udføre systemet noget mere i detail, at trække op de store linjer for dets tillem্পning i praksis, og det forekommer mig, at dette forsøg udgør den mest slående illustration til prof. Deuntzers ovenanførte ord. Det virkelige samråde bibeholdes, når alt kommer til alt kun ved salg eller skyldsætning af fast eiendom; erhverve fast eiendom bør hver af ægtefællerne kunne gøre, uafhængige af hinanden, ligesom de hver på sin kant skal kunne inddrive fordringer og opbære betaling. Afhændelse af løs eiendom, foretaget af den ene ægtefælle, er gyldig mod dem begge, såsnart forhververen har fået tingen i sin besiddelse; men sålænge dette endnu ikke er skeet, kan den anden ægtefælle hæve overenskommelsen. Mand og hustru kan også med gyldig virkning indgå forpligtende retshandlinger, afslutte kontrakter, stifte gæld, uden samtykke af hinanden; hver gæld, som en af dem pådrager sig alene, blir vedkommendes privatgæld; fællesboets gæld blir blot sådan, som fællesboet har

havt nytte af, eller som begge ægtefæller har været med om at stifte. Der skal vel ikke så meget praktisk blik til for at se, at dette system er temmelig umuligt. Olivecrona kalder det et „organiseret anarki“, og benævnelsen forekommer mig træffende. Vi får her hele 3 boer, og ingen kan vide, hvor det ene holder op, og det andet begynder. Oprindeligt er der bare et; men når det skal gøres op, findes der at være 3, eller rettere sagt, dets passiva blir at fordele på 3, mens aktiva fremdeles blot tilhører fællesboet. Og fællesboet, som vel egentlig skulde være det stabile, kommer til at føre den mest usikre existens, som kan tænkes. Det kan vistnok ikke belastes med gæld, uden det sker med begge ægtefællers samtykke, eller boet bevislig har havt nytte af gældsstiftelsen; men det kan sælges undaf stykke for stykke af hvemsomhelst af parterne, uden at den anden kan hindre det. Der blir ikke sat nogen stopper for den mulighed, at en ægtefælle kan sælge eller pantsætte bohaven i en andens fravær bare for at drikke det op; nu er dette blot forbeholdt manden, men jeg indser ikke, at noget er vundet, om hustruen også kan gøre det samme. I det hele taget må det føre til farlige konsekvenser, at to kan handle uafhængig af hinanden med eiendele, som tilhører begge i fællesskab. Hvordan skal det gaa, om en af ægtefællerne, i tillid til en fordring, har udestående, påtar sig en eller anden pengeforpligtelse og så, når denne skal indfries, finder, at den anden ægtefælle allerede har hævet fordringen og kvitteret for beløbet. Hvad blir der af sikkerhed i handel og vandel, om en af ægtefællerne opgør en

leverancekontrakt om så og så mange tønder poteter fra sin gård, og så den anden ægtefælle, inden leverancen er effektueret, finder på at ophæve hele aftalen. Vedkommende får sandsynligvis et skadeserstatningsansvar, som ikke kan gøres gældende mod fællesboet, men altså blir hans eller hendes privatgæld, ligesom også den i forrige eksempel nævnte pengeforpligtelse. Og hvad blir der i det hele af krediten under disse omstændigheder? Det første resultat vil blive, at hustruen som den, der altid præsupponeres at være mindst i stand til at godtgøre „privatgæld“, blir aldeles ude af stand til at opnå nogensomhelst kredit. Men også for manden vil forholdene stille sig så vanskelige, at han vilde nødes til at søge at omgå lovens system eller paa en eller anden måde komme ud deraf. Vi vilde meget snart få se, at enhver mand, der drev noget slags affære, handel eller håndværk eller hvad det nu kunde være, måtte gribe til enten at bygge sit ægteskab på en særeiekontrakt eller også lade hustruen en gang for alle udstede en generalfuldmagt, hvorved han overdroges al boets forvaltning, og hun forpligtedes til at forholde sig passiv, m. a. o. gjorde sig selv umyndig igen. Eller om de havde forsømt at grunde særeiekontrakt, og hustruen ikke havde lyst på umyndiggørelsen, skønt den her nominelt var frivillig, så havde de endnu en udvei, bodeling. Nordling har også havt en følelse af, at han måtte skaffe „udveie“, når hans system førte til altfor fortvilede forholde. Han har derfor fordret, at bodeling skulde bevilges uden videre på hvilkensomhelst af ægtefællernes ønske, og det til og med „uden at domstolene må have ret til at

prøve gyldigheden af en sådan begæring.“ Kan man egentlig give det hele system et grundigere mistillidsvotum end dette? Men selv fraseet, at det i virkeligheden slår det hele system ihjel, så må det også i for sig betegnes som uheldigt, dette, at bodeling skal blive en kurant bevilling ligesom et borgerbrev e. lign., ja endnu mere betingelsesløst end dette. Vi behøver ikke nærmere at udvikle, hvilken adgang det gir en ægtefælle til at trakassere den anden; det synes mig også, at der ved denne letvindte adgang til bodeling er gået tredjemands ret betænkelig nær. Det kan ikke være ligegyldigt for en kreditor — og endnu mindre for en debitor — om et bo, hvori han er interesseret, og som den ene dag var en samlet masse, den næste pludselig er stillet under skiftebehandling.

Nu i den allersidste tid har dette system fundet ivrige forsvarere i Danmark. Samtlige disse forsvarere har imidlertid blot fæstet sig ved den ideelle side af sagen, den praktiske har de ikke kunnet eller ikke villet tage op. Dog har hr. høiesterets-sagfører Svend Høgsbro i januarnummeret d. å. af „Kvinden og Samfundet“ formuleret et fuldt udkast til lov efter dette system. Hans forslag er vel i det hele for knapt til, at man skulde vove at antage det i dets nuværende form. Thi det er greit, at jo flere forviklinger et system i sig selv gir anledning til, desto flere detaljbestemmelser fordres i den lov, der indfører systemet. Imidlertid er Høgsbros forslag langt at foretrække fremfor Nordlings — derigennem, at det blot vil indføre det såkaldte erhvervs-fællesskab, et system, som findes indført i nogle af

de tyske stater, men der rigtignok i forbindelse med mandens værgemåls- og forvaltningsret. Efter dette forslag vil en købmands hele forretning eller en landmands før ægteskabet erhvervede gård være unddraget fælleseiet og fællesrådigheden, ligesom også alt, hvad den ene ægtefælle under ægteskabet får som arv eller gave. Det blir blot indtægterne af dette sær-eiegods og det for disse indtægter erhvervede, som blir fælleseiendom. Herved er den værste stødesten for krediten fjernet; der findes virkelig et indhold i alle 3 boer, og en långiver får ikke så meget vanskeligere for at kontrollere sin klients betalingsevne end i ethvert andet tilfælde, hvor det ikke specielt gælder ægtefolk. Men der savnes som sagt detaljbestemmelser. F. ex. angående retten til at inddrive fordringer. Om en købmands udestående fordringer vil man vel kunne sige, at de hører til hans forretning og ikke til hans indtægter; muligens kan det samme gælde om en landmand, skønt det her blir tvilsomt nok; men f. ex. en læges udestående fordringer, det er aldeles utvilsomt hans indtægter og skulde således falde under samrådet; skal da altså en læges hustru have lov til at skrive ud regninger til sin mands patienter og inddrive dem? Eller skal „indtægter“ kun være at forstå om de allerede indbragte penge og ikke om de udestående? Og skal da samrådet kun gælde anvendelsen af disse allerede indbragte penge? Og skal samrådet her være effektivt, så at den ene parts anvendelse af pengene kan omstødes af den anden, eller skal det efter Nordlings mønster kun betyde at begge parter kan handle på egen hånd med den fælles

eiendom, så at i virkeligheden rådigheden kommer til at blive afhængig af et kapløb om øieblikkets besiddelse? Det uheldige er, at hvordan man end afgør disse spørgsmål, så kommer der vanskeligheder ud deraf. Man vil kanske sige, at der må forudsættes nogenlunde rimelige folk med nogenlunde rimelige indbyrdes forhold. Men det er netop det, man slet ikke må forudsætte. De rimelige greier sig nok vor lov foruden; det er de urimelige, loven får tage hensyn til, og såvidt det overhovedet er gør ligt, stænge for dem enhver mulighed for, at de kan lade sin urimelighed få frie tøiler. Som det nu er, er det hustruen, der er værgeløs ligeoverfor den urimelige mand — jeg synes ikke, der er noget videre vundet derved, at samrådet gir hende leilighed til at være urimelig igen; overgreb er overgreb, fra hvilken kant de så kommer.

Altså, for at summere: jeg har intet at indvende mod samrådets ideelle gehalt, men jeg har alt at indvende mod dets praktiske konsekvenser. Det gir en — eller 2 — slette ægtefæller fuldkommen frit spil m. h. t. trakasserier, enten nu disse kan bestå i at nægte det overalt nødvendige samtykke eller de kan bestå i hensynsløs „handlen på egen hånd“ med den fælles eiendom. Det leder til usikkerhed i handel og vandel, uløselige forviklinger i kreditforholdene og — gennem den fri bodeling — til en forfærdelig løshed i de ægteskabelige formuesforhold i almindelighed.

Det andet system, som har været på tale, er det fuldt gennemførte særeie med særråde, d. v. s. hver af ægtefællerne eier og råder uindskrænket

over sit og har intet at sige over den andens. Eller, som systemet endnu kortere og bedre har været udtrykt: ægteskabs indgåelse medfører ingen forandringer i ægtefællernes tidligere formuesforhold.

Man må her holde klart for sig, at dette, at særeiet „ingen forandring medfører i ægtefællernes formuesforhold“, ikke betyder, at de ved ægteskabet ingen nye forpligtelser påtager sig. Om en mand overtager en fabrik med en stor arbejdsstok, påtager han sig derved en hel række nye forpligtelser, men man siger ikke derfor, at der er skeet nogen forandring i hans formuesforhold. En indvending, som ofte gøres mod særeiet, tyder på, at denne feilagtige opfatning er meget udbredt. Man påstår, at der ved særeieordningen intet hensyn tages til det fælles hjem og de fælles børn. Men det strider på ingen måde mod særeiets natur, tværtimod, det er en nødvendig konsekvens af denne ordning, at der findes en lovbestemt forpligtelse for begge ægtefæller til hver efter sine indtægter at bidrage til børnenes underhold og husholdningen. Den fælles kasse, som derigennem opstår, vil blive sat under den af parternes forvaltning, som har overtaget opsynet med husholdningen og børnene. Ordningen af gældsforholdene blir her ikke vanskeligere end om f. ex. 2 søstre bor sammen og holder fælles husholdning. Ægtefællerne hefter hver særskilt for den gæld, de selv gør, hvoraf følger, at den, der har forvaltningen af huskassen selv blir den ansvarlige, om han eller hun belaster den med gæld ud over dens tilganger.

Der blir ingen mulighed for overgreb i form af den ene parts egenmægtige salg eller pantsættelse

af, hvad der tilhørte den anden, og man behøver ingen besværlig protokolførsel over boets løseiendom som ved de nuværende særeiekontrakter. Om den ene forgriber sig på den andens eiendom, så blir der et vindikationssøgsmål som ethvert andet sådant, og bevisførelsen blir ikke vanskeligere her end ved andre tilfælde af samboen.

De almindelige kreditforholde blir ikke i nogen-
somhelst grad lidende på denne ordning. De blir
tvertom enklere forsåvidt under den en mands affærs-
stilling ikke kan komme til at undergå en total
forandring fra den ene dag til den anden på grund
af hans giftermål. Ægteskabet ophører med andre
ord at være af speciel interesse for en mands kredi-
torer.

En vanskelighed skulde ligge deri, at der med
denne ordning konsekvent også må indrømmes ægte-
fællerne ret til at kontrahere med hinanden ind-
byrdes, hvorvidt et vidt felt kan åbnes for bedrageriske
transaktioner. Denne fare tror jeg i høi grad kan
formindskes, om man bestemmer, at transaktioner
mellem ægtefolk for at være lovlige må foretages
med større offentlighed end ellers er tilfældet. Man
kan påbyde registrering for alle sådanne trans-
aktioner, enten de gælder fast eller løs eiendom over
en vis minimumsværdi. Man kunde kanske også,
når det gælder ægtefæller, forlænge den i konkurs-
loven ellers fastsatte præskriptionsfrist for gaver eller
køb. Denne er i Norge 6 måneder, i Sverige 3
måneder; om man for ægtefællers vedkommende
forlængede den til 1 år, så skulde man vel være så
nogenlunde tryg, ialfald have fuldt samme grad af

tryghed, som man har ligeoverfor fingerede transaktioner med tredjemand.

En anden hovedindvending mod særeiet er den, at om det er manden alene, der har selvstændige indtægter, så kommer hustruen i en ydmygende afhængighed af ham. Det er altid ydmygende at modtage noget, som man ikke har gjort ret for; og om en hustru lader sig føde og klæde af sin mand og samtidig forsømmer sit hus og sine børn, så vil hun ganske vist komme i en ydmygende stilling; men denne ydmygelse beror på hendes egen fejl og ikke på særeiesystemet; en sådan situation blir jo i virkeligheden lige ydmygende, om hun er i besiddelse af den nuværende nominelle medeiendomsret, ligesåvel som om hun lever i samråde. Om derimod en hustru intet selverhverv har på grund af, at hun har overtaget hjemmets indre forvaltning, så blir ikke hendes stilling da det mindste mere ydmygende end den tilsvarende er nu. Tvertimod, nu kan man endda med en vis ret tale om ydmygelse; thi nu kan det være mandens vilje, udtrykt gennem husbondsretten, som bestemmer, at hun skal indtage denne plads, til og med om hun ikke selv har nogen lyst på den. Den under særeieordningen fuldt myndige hustru vil indtage sin plads efter eget valg, fordi hun og manden finder, at det for dem er den fordelagtigste ordning. Men under sådanne omstændigheder blir det igrunden urigtigt at sige, at hun intet selverhverv har. Jeg kan ikke forstå, hvorfor det skal være mindre selvstændigt at bestyre det hus, man selv deler med sin mand og sine børn end at gå tvers over gaden og bestyre et fremmed menneskes

hus. Men er der nogen, om føler sig plaget af det formentlige skin af at være den modtagende, samtidig med, at hun ikke finder at kunne opgive den arbejdsfordeling, der medfører dette, så har hun jo den udvei at kunne betinge sig formelig løn for sit arbejde. Det er jo her to fuldt myndige mennesker, som står ligeoverfor hverandre, og som kan træffe sine overenskommelser efter eget forgodtbefindende. Det har af enkelte været krævet, at der gennem speciel lovparagraf skulde bestemmes sådan løn for hustruen. Men dette støder på den vanskelighed, at der ikke kan findes nogen norm, der kan lægges til grund for en sådan bestemmelse, og som af sig selv frembyder sig som den eneste rette. Og jeg kan heller ikke indse nogen grund til, at ægtefællerne ikke skulde kunne afgøre dette spørgsmål selv; så kan de vælge den norm, de selv finder den rimeligste og retfærdigste. De kan bestemme hustruens løn til en vis proportion af mandens indtægter; de kan beregne den simpelthen efter den gængse markedspris, d, v. s. den som en mand i en vis livsstilling må give for at få en dygtig husbestyrerinde; eller man kan beregne hustruens arbejdsfortjeneste efter hvad man har pleiet at kalde dens idelle værdi, hvorved man har sat denne til akkurat halvdelen af mandens indkomst. I sin "Oppet brev til August Strindberg" har fru Elna Tenow taget til orde for denne ordning, en mening, som også deles af en autoritet som prof. Goos, der har anbefalet den i en afhandling i tidsskriftet „Det 19de Århundrede“, år 1876. Mig tiltaler den ikke, idet den forekommer mig ikke at være fuldt retfærdig mod manden. Det ideelle

moment, som man ganske vist med fuld ret finder i hustruens arbeide for det fælles hjem og de fælles børn, det findes også i mandens arbeide for dette hjem og disse børn; skal hun have særskilt godtgørelse for dette moment, så må han også kunne gøre krav på en sådan, og ligesåvel som han i sit arbeide er underkastet de almindelige lønningsforholde, ligesåvel får hun finde sig i at arbeide under disse vilkår. Det rimelige forekommer altså mig at være, at disse idelle momenter kompenserer hinanden, og at hustruen betales for sit arbeide ligesom manden for sit efter gængs markedspris. I en artikel i „Kvinden og Samfundet“, høsten 1890, har jeg søgt at klargøre, hvordan en sådan ordning kan tage sig ud, ved et regneexempel, som jeg her tager mig den frihed at gengive. Det er valgt med overklasseforhold for øie.

En mand tjener 4000 Kr. Hustruen vil selv overtage bestyrelsen af hus og hjem, og hendes løn derfor skal ansættes efter høieste markedspris. De beregner da som løn for en dannet dame, der kan bestyre huset og føre tilsyn med børnene 1000 kr.; hus og mad til denne dame sættes til 600 kr., tilsammen altså 1600 kr. De vedtager endvidere, at hver af dem betaler 75 % af sine indtægter til den fælles huskasse. Dette blir af mandens indkomst 3000 kr.; heraf fragår 1600 kr. til løn for hustruen, men af disse kommer igen de 75 % eller 1200 kr. hjemmet tilgode; den endelige huskasse kommer altså til at indeholde 2,600 kr., som står under hustruens forvaltning. Tilbage står for manden 1000 kr. og for hustruen 400 kr., som de kan bruge

efter eget forgodtbefindende til sine personlige udgifter.

En særskilt indvending mod særeiet er den, at det i praksis vil lede til, at gifte kvinder tager arbejde udenfor sit hjem, eller at de som gifte beholder den plads, de indehavde som ugifte. I hvor høj grad dette vil vise at vise at holde stik, er ikke så godt på forhånd at sige; men om systemet virkelig i stor udstrækning fører didhen, så kan jeg for mit vedkommende ikke betragte dette som nogen ulykke, snarere tværtom. Særlig når man ser denne sag i forbindelse med kvindesagen i dens helhed, vil man let opdage, at en udvikling i denne retning ikke alene er ønskelig, men ligetil nødvendig, om der nogengang skal blive nogen mulighed for at realisere den fulde ligestilling mellem mand og kvinde.

Om det nemlig er rigtigt*), at hustruen er den eneste, der kan bestyre sit hus, og moderen den eneste, der kan opdrage sine børn tilfredsstillende, samt at dette arbejde vil lægge beslag på al hendes tid, så må dette føre til den konsekvens — da jo de fleste kvinder blir hustruer og mødre — at deres uddannelse også helt og holdent bør gå i retning af at dygtiggøre dem til dette hverv. Først at opdrage dem til et andet praktisk erhverv og så, når de vil gifte sig, tvinge dem til at opgive dette, det er et så meningsløst sløseri med penge og kræfter, at det kun kan gå, sålænge en mode eller en til-

---

*) Det væsentlige af det her anførte ræsonnement findes noget udførligere i en artikel af mig i „Kvinden og Samfundet“, sept. 1890.

fældig opinion holder det oppe; tidligere eller senere må der reise sig en reaktion derimod. Man kan ikke vente af en far, at han skal pålægge sig savn for at kunne skaffe sine døtre en faglig uddannelse, når han kan have al grund til at antage, at døtrene ikke vil få nogen anvendelse for denne uddannelse. Fremfor alt vil man aldrig kunne forlange af staten, at den skal oprette og underholde fagskoler og seminarier for de unge piger, når den ikke gennem de samme pigers arbejde kan vente at få valuta igen for sine udlæg. Det at give sine børn en luksusopdragelse har slet ikke staten og kun meget få privatfolk råd til. Herimod har været indvendt, at den praktiske erhvervsuddannelse slet ikke blev unyttig, den gav altid et videre syn og en bedre forståelse, „modnede karakteren“. Indrømmet at dette er rigtigt, hvad forskel gør så det? Hvormange mennesker er der vel, som har råd til at ofre f. ex. 1000 kr. extra på sin karakters modnen? At gøre reiser i fremmede lande modner også karakteren, men ikke falder det derfor nogen ind, at det skal være en pligt for alle fædre at sende sine børn til udlandet.

En reaktion truer også den hele kvindesag fra den fristelse til dårligt arbejde, som der ligger for kvinderne i denne udsigt til, at deres erhverv blot er midlertidigt, at det forhåbentlig snart skal udbyttes mod hustruens og moderens opgaver.

Om det kan blive almindelig skik, at også hustruen vedblir med sit før ægteskabet drevne erhverv, sa vil dette også, kanske mere end noget andet, gavne sædeligheden iblandt os, idet det vil muliggøre ægteskabets indgåelse i yngre år.

Ja, siger man, kvindesag og sædelighed er nok store sager, men skal deres fremme ved dette middel lede til, at hjemmene blir forsømte og uhyggelige, og at børnene blir vanskøttede, så er det blot at tage igen med den ene hånd, hvad man har givet med den anden; også guld kan købes for dyrt. Men det er endnu ikke i fjerneste måde bevist, at hustruens arbeide udom hus vil have disse sørgelige virkninger. Det er langt fra noget axiom, at moderen altid er den bedste opdrager for sine børn. Sålænge hun ammer dem, trænger hun jo at være om dem stadig; men når denne periode er over, vil de vistnok uden skade kunne overlades til et andet menneskes omsorg under moderens kontrol. Faktisk sker jo dette i de allerfleste overklassehjem; og om hustruen tjente noget, så at hun fik råd til at have et dannet, dertil oplært, menneske til at stille med sine børn i sit fravær, så vilde det vistnok være et fremskridt fra det nuværende barnepigesystem. Senere kommer jo også nu skolen og lægger beslag på de $\frac{2}{3}$ af børnenes tid. Hvad husholdningen angår, vil vel ingen negte, at den kan skøttes ligeså brav som nu også med anvendelse af andre metoder end de nuværende. Egentlig drives der for øjeblikket også her et kolossalt og ganske hensigtsløst sløseri med penge og kræfter. Tag f. ex. et almindeligt 4 etages hus med 8 bekvemmeligheder; i det hus skal nu hver dag 8 piger lægge på 8 komfurer, 8 husmødre skal bryde sine hoveder med, hvad man den dag skal have til middag, så skal de samme 8 piger sættes igang med at skaffe denne mad og lave den. Og så videre. Hvad vilde

man ikke spare, om man istedenfor de 8 køkkener bare havde et med en husmoder og f. ex. 3 piger. Så får hver familie om morgenen opsendt en spiseseddel, hvor de sætter en blyantstreg ved de retter, de vil have, og anmerker, hvilken tid de vil have maden; til denne tid kommer der vandrende en pige og dækker bordet og serverer maden akkurat som ellers, og når man har spist, tager hun stellet bort igen. Eller man dækker selv sit bord, ringer på en klokke, og så kommer maden på små elevatorer, der fører til de forskellige spisestuer. Man slipper at betale husleie for køkken og pigekammer, man slipper al „pigesimal“, som jo er alle husmødres skræk, man slipper at holde sig med et vidtløftigt service, som stadig går istykker og stadig må fornyes. Naturligvis er der også mange andre måder at indrette sig på, og enhver kan jo arrangere sig efter behag. Selvfølgelig blir det, særlig hvad husvæsenet betræffer, helt og holdent et hensigtsmæssighedshensyn, der blir det bestemmende for ægtefællerne ved deres valg i så henseende. I de fleste fald vil det vel dels komme til at bero på hustruens lyst og anlæg, dels på de økonomiske fordele. Klarligen er det ikke meningen at ville forbyde nogensomhelst husmoder at ofre sig udelukkende for hus og børn, om hun finder, at dette svarer bedst til hendes anlæg og er det for alle parter fordelagtigste.

Det er uden videre selvindlysende, at særeiet må være den form af formuesordning, der mest umuliggør overgreb i økonomisk henseende af den ene ægtefælle over den anden. Og ser vi på særeiet i sammenhæng med ægteskabets opløsning ved døden

eller ved skilsmisse, så turde det også være klart, at denne ordning er den, som afstedkommer mindst forstyrrelser og bråk. En købmand vil ikke på grund af sin hustrus død pludselig se sig nødt til at gøre op status og lade alle sine eiendomme taxere for at kunne skifte med arvingerne, for ikke at tale om, at man vilde slippe for sådanne løjerlige arveanomalier, som nu kan forekomme i børnløse ægteskaber, at en mand eller kvinde på grund af sin ægtefælles død pludselig ser sig berøvet halvdelen af sin formue til fordel for folk, der er ham eller hende ganske fremmede. Man har anført, at om blot den ene af ægtefællerne besidder formue, så vil den anden som den efterlevende under særeiet være dårligere stillet, end nu er tilfældet. Men dette vil jo være så yderlig simpelt at rette på ved bestemmelse i arveloven om, at efterlevende ægtefælle arver f. ex. halvdelen af den afdødes bo, hvorved stillingen for en uformuende blir akkurat den samme som nu, for den, der selv har formue, bedre end nu. Og børnene eller andre arvinger vilde ikke blive anderledes eller dårligere stillede, end nu er tilfældet, undtagen forsåvidt at de da ikke, fordi om den ene ægtefælle dør, vil kunne tage arv efter den anden, endnu levende.

Der har også været foreslået at indføre obligatoriske ægteskabskontrakter, naturligvis med fuld frihed for kontrahenterne til at give kontrakten den lydelse, de selv måtte ønske. Der er ikke noget videre at indvende mod dette forslag; kontraktsaffattelsen måtte da, istedenfor vielsen eller ved siden af vielsen, gøres til vilkår for ægteskabets legalitet,

og det blev heller ikke så forskrækkelig tungvindt, om staten, ligesom tilfældet er i Frankrig, i lovgivningen skitserede op de forskellige systemer for ordning af formuesforholdene, så at man ved kontraktsaffattelsen kun behøvede at bestemme sig for det ene eller andet system uden at blive tvungen til at indlade sig på detaljebestemmelser. Men jeg synes, det var endnu letvindtere og i mange henseender at foretrække, om der fandtes denne fulde kontraktsfrihed med de omtalte lettelser, men uden at kontrakten var obligatorisk. For dem, der ikke vilde stifte særegen kontrakt skulde da særeiet være gældende. Særeiet er utvilsomt det enkleste af alle de forskellige eiendomssystemer, ligesom det er det, der mindst afviger fra det ellers for ugifte folk gældende; derfor synes mig det særlig skikket til at være lovens principielle standpunkt, samtidig med at der bør skaffes dem, der ikke bifalder dette system, den lettest mulige adgang til at vælge et andet. Dette blir da det program, jeg vilde anbefale de reformsøgende at samle sig om: særeie med fuld kontraktsfrihed.

Spørgsmålet om forældrenes rådighed over børnene er ubetinget det, der er vanskeligst at afgøre. Det man nemlig her egentlig skulde gå ud fra som bestemmende, kan ikke være forældrenes respektive ret; det skulde vel hellere være, hvad der kan formodes at være mest gavnligt for børnene. Men nu er ulykken den, at derom kan ingen generel regel gives.

Undertiden kan faderen være den bedst skikkede til at lede børnenes udvikling, undertiden er det moderen, undertiden er begge parter meget uskikkede dertil, og ikke sjælden passer nogle af børnene bedst for den ene af forældrene og andre for den anden. Man har forsøgt at unddrage sig denne vanskelighed på to måder; den ene er at give faderen myndighed over sønnerne og moderen over døtrene; den anden at give begge forældrene lige stemme og i tilfælde af tvist henvise dem til familieråd eller domstol. Ingen af disse udveie er ubetinget heldig. Skelningen mellem sønner og døtre er jo rent vilkårlig, og der ligger deri ingensomhelst garanti for at hvert af børnene vil komme under den autoritet, som bedst passer det, særlig om, såsom jo mere og mere blir tilfældet, både sønner og døtre opdrages på samme måde og med samme mål for øie. Den anden metode har også sine store brister. Kan forældrene, der dog må antages at stå børnene nærmest og kende dem bedst og ville dem bedst, ikke blive enige om deres opfostring, så er der vel liden grund til at tro, at en vildfremmed domstol skulde være i besiddelse af nogen høiere visdom i så henseende. Når alt kommer til alt, så blir vi nok, så længe vor psykologiske og pædagogiske viden ikke er nået adskillig længere end nu, nødte til at opgive denne den eneste fuldt rationelle norm for en bestemmelse om rådigheden over børnene og søge en ny. Og jeg ved da ingen anden og bedre end den, der hviler på den almindelige nytte- og lykkemoral: at børnene overlades til den af forældrene, der må antages at være den, som vilde lide mest ved at se dem und-

draget sin varetægt og indflydelse. Og dette må vel nærmest siges at være moderen. Jeg mener altså ikke, at det i og for sig er mest rationelt eller mest retfærdigt, at moderen har myndigheden over børnene; men jeg mener, at skal man vælge mellem 2 ting, der begge er omtrent lige tvilsomme, så får man tage den, hvorved der vil voldes mindst sorg og smerte. I det engelske parlament foreligger for tiden et lovforslag, der går ud på at tilkende den gifte moder samme myndighed over sine børn, som lovene nu indrømmer den ugifte moder.

Med hensyn til skilsmisselovgivningen er det ikke så vanskeligt at formulere et bestemt program. Der kan vel blandt nogenlunde fordomsfri folk neppe være nogen tvil om, at dette bør gå ud på, at ægteskabet skal kunne opløses uden videre på den ene ægtefælles begæring. Det synes mig at være aldeles selvklart, at ikke et menneske skal kunne tvinge et andet menneske til at leve i et forhold af den natur som ægteskabet mod vedkommendes ønske og vilje. Det er en hån mod al sædelighed, og det gør bare ondt uden at skabe glæde for nogen. De folk, der specielt i sædelighedens navn holder på strenge skilsmissebestemmelser, ja, på de uopløselige ægteskaber, synes mig at laborere under en sådan begrebsforvirring og specielt at være så blottede for al følelse for, hvad sædelighed er, at deres ord helst bør få lov at forklinge uhørte. Man skal ikke tro, at den katolske opfattelse af ægteskabet som et

sakrament eller den nu ganske udbredte luthersk-kristelige, at ægteskabets opløsning kun skal tillades på grund af utroskab, er bygget på hensynet til sædeligheden; til grund herfor ligger nok blot den kirkelige magtlyst, hvis princip er: hvad kirken har sammenføiet, skal mennesket ikke adskille.

Man frygter for, at den fri skilsmisse vil lede til letsindige skilsmisser. Jeg tror ikke på letsindige skilsmisser: der kan desværre indgås letsindige ægteskaber; men inden ægtefællerne er komne så langt, at de ønsker skilsmisse, maa man antage, at letsindigheden er gået af dem. De bånd, der binder to ægtefæller sammen, det daglige samliv, de fælles børn, er vel overhovedet de stærkeste, der gives i denne verden, og før de brydes, skal der gå så megen sorg og lidelse, at jeg synes menneskene i barmhjærtighed kunde lade være at lægge sten til byrden, enten ved at sætte lovens stængsel iveien der, hvor allerede de åndelige bånd er brudte, eller ved at lægge den offentlige opinions modvilje til den private sorg. At det skulde være uheldigt for børnene, kan vel ingen for alvor påstå, d. v. s. at det skulde mere uheldigt for dem end at leve og vokse op i et splittet hjem.

Aktuelle forslag til en forandring i denne retning af skilsmisselovgivningen er såvidt mig bekendt ikke fremkomne hverken i Danmark eller i Sverige. I Norge derimod foreligger for tiden et sådant til behandling i stortinget, udarbejdet af norsk Dagbladets redaktør, L. Holst, og folkehøiskolelærer Viggo Ullmann. I sin oprindelige form var dette lovforslag særdeles greit; det indeholdt simpelthen,

at en skilsmissebegæring fra den ene ægtefælle skulde bevilges sans phrase. Men forslagsstillerne må være blevne bange for, at forslaget ikke skulde gå i en så radikal form, og de har nu ændret det derhen, at der på skilsmissebegæring af en ægtefælle skal nedsættes en jury, bestående såvidt jeg husker af 5 mand, 2 valgte af hver af ægtefællerne og den 5te af de første 4. Denne jury skulde da prøve, om der var gyldig grund for begæringen samt afgive kendelse om underholdsskyldighed og om, hvilken af forældrene, der skal beholde børnene. Men denne ordning synes mig ikke at være så synderlig meget bedre end den, vi nu har; den medfører, som altid er tilfældet ved juryafgørelser, mindre bundenhed til bestemte lovparagrafer og altså større mulighed for at få en virkelig rimelig afgørelse; men den væsentlige ulempe blir stående: der blir også her en lang og pinlig proces, og de ulykkelige ægtefæller lider under at se sine personligste og intimeste forhold draget frem til skue for en nysgerrig og skandallysten almenhed. Hvad angår underholdsskyldigheden og rådigheden over børnene, så bør parterne, om de ikke på egen hånd kan enes herom, have anledning til at henskyde dette tvistepunkt for sig selv til en juryrets eller almindelig domstols afgørelse, når selve skilsmissebevilgningen allerede er et fuldbyrdet faktum.

Separationstiden, den tid, som skal forflyde inden de fraskilte ægtefæller får tilladelse til at gifte sig igen, er efter Holsts og Ullmanns forslag sat til 1 år. Dette er vel også det rimeligste. Om nogen synes, også dette er formeget, så kan bemærkes, at det

ikke er synderlig længere tid end den, der er fastsat for enker, der ønsker at „træde i andet gifte“. Nogen separationstid må for mulige børns skyld altid findes, og 1 år synes at være en passelig afrundet tidslængde.

Af hele den foregående fremstilling vil det være klart, at det er kvinderne, der vil have mest interesse af de nuværende loves forandring. Det er derfor en billig fordring, at kvinderne også skal være dem, der fortrinsvis er villige til at drive det foreløbige propagandistiske arbejde. Men det første, der er nødvendigt at få, er et bestemt program, hvorfor der kan virkes, og for at dette kan vindes behøves fremfor alt en fyldig diskussion. Nærmest til at deltage i denne er selvfølgelig de gifte kvinder. Men skal der komme noget resultat ud af denne diskussion, så er det i næsten endnu højere grad ønskeligt, ja nødvendigt, at de fagfolk, der interesser sig for sagen, jurister og praktiske forretningsfolk, ikke alene deltager, men deltager således, at den store almenhed kan høste nytte og oplysning af deres indlæg. Fagfolk har altid en tilbøielighed til at skrive og tale for andre fagfolk, til at forudsætte som bekendte en hel del ting, der for dem er gammel ABC, men som endnu for almenheden er dunkle felter.

Et middel til at sprede oplysning og forståelse også af denne sag, som jeg varmt vil ønske, må kunne adopteres, er i skolernes højere klasser at meddele undervisning i vore loves bestemmelser om de for-

hold, der kan og vil komme til at berøre os alle som mennesker eller medborgere. Vi ved alle, at det tager tid, inden staten får vedtaget nogen forandring på sine skoleprogrammer; derfor kan vi heller ikke med det første vente at få dette fag ind i vore offentlige undervisningsprogrammer. Men de mere uafhængige private skoler kunde kanske vove forsøget, muligvis helst i form af blot et foredrag om udvalgte dele af civil- og kriminalretten 1 à 2 gange om ugen, da det vel kan være betænkeligt at læse endnu mere læsestof og lektiestof på skoleungdommen, end den allerede har. Men som foredrag tror jeg det vilde virke som en adspredelse midt i skolestrævet.

For kvindesagen er dette spørgsmål et kernepunkt, og for at kvindesagsvenner skal interessere sig for den, behøves ingen speciel anbefaling. Men det var at ønske, at også de mange, der endnu ikke har fået øinene op for kvindesagen i dens helhed, dog måtte komme til at få en følelse af, at specielt denne gren deraf berører hver eneste kvinde og hver eneste mand i samfundet. Og måtte de så allesammen indse, at den, der kender sagens vigtighed og dog ikke bidrager til dens løsning idetmindste ved for eget vedkommende at sætte sig ind i den og gøre sig op en mening om den, den svigter en medborgerlig og menneskelig pligt.

